

ІНТЕРЕС ЯК ФІЛОСОФСЬКА ПРОБЛЕМА

АНОТАЦІЯ

Завдання статті - звернути увагу на питання, поставлені Ю.Хабермасом в його маловідомій праці "Пізнання та інтерес"(1). Ці питання, на нашу думку, складають значний внесок у теорію комунікації, зокрема, встановлюють зв'язок між вітчизняними набутками цієї царини (2), та працями засновників комунікативної парадигми К.О.Апеля (9) та Ю.Хабермаса(15) на рівні оцінки значення комунікації для самоідентифікації людини.

Ключові слова: теорія комунікації, само ідентифікація, інтерес.

АННОТАЦИЯ

Задача статьи - обратить внимание на вопросы, поставленные Ю.Хабермасом в его малоизвестной работе "Познание и интерес" (1). Эти вопросы, по нашему мнению, составляют значительный вклад в теорию коммуникации, в частности, устанавливают связь между отечественными достижениями этой сферы (2), и трудами основателей коммуникативной парадигмы К.О.Апеля (9) и Ю.Хабермаса (15) на уровне оценки значения коммуникации для самоидентификации человека.

Ключевые слова: теория коммуникации, самоидентификация, интерес.

SUMMARY

Objective of the article - to pay attention to the questions posed J. Habermas in his little-known work, "Cognition and interest" (1). These questions, in our view, constitute a significant contribution to the theory of communication, in particular, establish the relationship between brightly achievements of the domain (2), and the writings of the founders of the communicative paradigm K.O.Apel (9) and J. Habermas (15) level assessment of the value of communication to human identity.

Key words: communication theory, self-identification, interest.

Комунікативний акт не може вважатися таким, що відбувся, коли комунікація не викликала інтересу в учасників. Цей факт є підставою, щоб вважати інтерес регулятивом комунікації. Регулятив як схема діяльності Розуму призводить до керування розумовими процесами певним мотивом, метою. Мета комунікації – отримати потрібну інформацію, обговорити події, вчинки, знання, збагатитися духовно. Така мета уможлиблює розвиток Розуму, його зв'язок із зовнішнім світом, зі спільнотою. Вибір цікавого співбесідника – мета, якою керується людина при виникненні потреби поспілкуватися, яка зумовлена потребою співвіднести себе зі світом інформації, а на підставі цього співвіднесення сформувані життєвий світ.

Інтерес може бути діловим, або ж дозвільним. Такий розподіл відносно мети спілкування – чи вона співвіднесена зі світом практичних інтересів, чи з духовними потребами – направляє інтерес або на створення знання та задоволення практичних потреб, або на бачення світу в світлі отриманої інформації. Діловий інтерес має активну спрямованість перетворення інформації у практичні дії, освоєння знань, застосування на практиці. Цей інтерес спрямований, в першу чергу, на практичний аспект пізнання. Пасивний характер інтересу, що не містить практичної зацікавленості, не має потенціалу втілення думок у реальність на основі діяльності, але містить мету пізнати співбесідника, поцікавитися внутрішнім світом людини, з котрою відбувається спілкування. Такий інтерес об'єднує. «Спільні інтереси», як відомий термін, уможлиблює спілкування на рівні процесу,

тобто робить можливим не один комунікативний акт, а множинність розмови відносно тих тем, які входять у коло інтересів співбесідників. Так, люди, що мають хоббі, - співають, займаються спортом, і таке інше, - починають складати певні групи, аж до соціального рівня. Тобто, інтерес можна назвати з'єднуючим компонентом спілкування між членами соціальної групи. Розуміння один одного, що являє собою підвалини консенсусу співбесідників та вважається результатом комунікації, можливе тільки на основі збігу інтересів співрозмовників.

Діловий інтерес містить спільну для учасників комунікації направленість пошуків шляхів діяльності, способу реалізації практичної мети, і об'єднує комунікантів у спільноту суспільного користування відповідними знаннями.

Якщо ми співставимо діловий інтерес із науковим, то побачимо, що в цьому випадку має місце як практичний, так і теоретичний аспект інтересу. Перш за все, ми повинні звернути увагу на формування стандартів спілкування в обох випадках. Регулятив виживання диктує свої вимоги, і домінуючим стає практичний інтерес. Його стандарти - це ефективність знань, необхідність їх для процесу, який Ю. Хабермас називає «трансцендуванням самозбереження» (3,с.185). Практичний науковий інтерес, таким чином, домінує над теоретичним в якості критерія відбору суспільством продукованого наукою знання. Об'єктивізм науки, тобто принцип створення знань на основі упорядкування фактів та формування висловлювань прогностичної сили на основі коваріантності залежностей наслідків події має бути узгодженим із життєвим середовищем, із соціально значимими процесами, з ідеологією, котра створюється як «витіснене зовнішнє» (4,с.188). Тобто точка зору авторів комунікативної теорії інтерес полягає в можливості критики як апріорної основи діалогу. Досягненням зв'язку інтересу, пізнання та ідеології долається просте прогнозування на основі повторюваності фактів. Ідеологічні процеси та інтереси пізнання не є когерентними процесами, обумовлюють можливість критики ідеології як основу реконструкції того, що було пригнічено в діалозі (5,с.188). В зв'язку з цим положенням **фіксується залежність філософії від точки зору на практичну застосовність теорії. В такій постановці питання криється можливість для філософії відновити свою силу і вплив на розвиток науки, котра має регулятивне значення для сучасного суспільства. Як можлива з боку філософії критика науки? Для цього необхідна рефлексія із застосуванням масиву сучасних даних над формуванням освіченого габітусу як складової процесу онауковлення суспільства. Наявний інтерес у широких верств населення до освіти та онауковлення життєвого світу, стає мірилом культури сучасного суспільства.**

Що стосується дихотомічної структури інтересу, то протиставляється йому такий регулятив, як «набридло», «нудно», «приїлося», «перестало цікавити», «застаріло», що вказує на можливу плинність інтересу до будь-яких питань, узгоджується з його статусом відносно пізнання. Як пише Ю.Хабермас, «...пізнання та інтерес єдині» (6,с.187). Розкриваючи цю тезу, потрібно наголосити на якості пізнання, котра узгоджується як із діловим, практичним, так і з теоретичним інтересом, котрий має інтерналістську направленість. Пізнання носить суто інформативний характер, якщо воно не містить ділової компоненти, і тоді воно існує лише на рівні спостерігача, не носить активного, трансцендуючого характеру відносно суспільних процесів, тобто стає філософією спостерігача-споживача, що зафіксовано комунікативною теорією як позиція спостерігача (7,с.101). Але, розглянутий габітуально, цей процес пізнання також важливий, як фактор культури інформаційного суспільства.

Розглядаючи роль філософії у вивченні інтересу, перш за все, треба відмітити, що чим цікавитися - суто філософське питання, так само як і нічим не цікавитися – не лише питання самоідентифікації. Якщо ми ставимо питання – чим би поцікавитися – ми проблематизуємо мету самоідентифікації, уможливуємо розширення кола інтересів. Предметом інтересу може бути як проста інформація (новини), так і більш складні пласти знань, котрі потребують посиленої уваги щодо засвоєння. Сама по собі мета – поцікавитися , зацікавитися – це пробудження інтересу до пізнання, і цей механізм пізнання, відмічений в

якості тези про єдність пізнання та інтересу (6), становить трансцендентальну основу засвоєння знань, самої можливості пізнання – якщо не цікаво, то не відбудеться творчого освоєння здобутих знань. Уможливлення інтересу, а саме діяльність, направлена на те, щоб викликати інтерес, стосується, перш за все, виховання – викликавши інтерес, культурний діяч спрямовує розум та активність сприйняття на засвоєння інформації таким чином, щоб вона напштовхувала на роздуми. Сюди ж відноситься і діяльність ЗМІ – викликати інтерес до обговорення проблеми. Обговорення ще не є розв'язанням, але становить необхідний етап для розуміння кола питань, щодо яких є інтерес. Збіг інтересів необхідний для вирішення спільних проблем (здебільшого практичних), становить тему для розмови. Ці інтереси спрямовують обговорення в бік осмисленості, причому як на практичному рівні – проблеми пересічного громадянина, так і на теоретичному – встановлення меж проблеми, усвідомлення її значущості. Наукові проблеми складають нині невід'ємну частину життєвого світу, і їх розв'язання носить характер повсякденної міждисциплінарності, що повинно бути відображене у філософському знанні відносно поширення такого явища, як міждисциплінарність,

Що стосується розширення культурних запитів споживача інформації, то тут має місце виховний потенціал культурних традицій, котрий перехрещується в сприйнятті з новими можливостями інтерпретації усієї культурної спадщини людства, котра за допомогою комп'ютера є доступною кожному. Проблемою при цьому є формування цілеспрямованого пошуку потрібної інформації, цінність запиту.

Ю.Хабермас розпочинає свою працю «Пізнання та інтерес» цитатою Ф.Шеллінга: «Лише пізнання, що звільнилося від голих інтересів та направлене на ідеї, а саме, створення теоретичної позиції спроможне істинним чином орієнтувати нас у діяльності» (8,с.167). Тобто теоретичне пізнання має бути направлене на ідеї. Якість цих ідей сьогодні різноманітна, зачіпає як коло інтересів життєвого світу, так і теоретичного пізнання, специфічні філософські та наукові проблеми, що виникають як наслідки розвитку цих сфер людської діяльності. Тобто, беручи до уваги теоретичне пізнання, ми повинні враховувати його історію, а не «закривати історію в музеї». Це означає необхідність інтересу до переосмислення традицій, інтересу до теоретичного пізнання, а не лише голих інтересів життєвого світу.

Процес освоєння масиву знань пов'язаний з креативністю, тобто виробленням нових ідей на основі теоретичного пізнання, і інтерес до освоєння має бути науковим, включати в себе теоретичний компонент. Цей процес повинен бути відрефлексований філософією. Творчий характер філософської рефлексії на основі філософського ставлення до інтересу, вироблення ідей, котрі підтримують інтерес до теоретичного пізнання – завдання філософії відносно формування культури життєвого світу, участі у процесі взаємозв'язку теоретичного пізнання з інтересами життєвого світу.

Формування інтересів на основі мети освіченого габітусу включає інтерес до філософської культури. Як сформувати такий інтерес у широкого кола громадськості – питання освіченості, і це, власне, є проблемою методології формування освіченого габітусу, загальної культури інтересу ставлення до знань. Нормативність інтересу – це формування традицій творчого освоєння культури, в тому числі і філософської. Формування інтересу до філософії пов'язане із запитом людини до філософії, загальним колом запитань як проявом інтересу життєвого світу до теоретичного пізнання, подолання голих практичних інтересів на користь теорії. Формування зв'язку життєвого світу з теоретичним на підставі креативності є принципом культури освоєння надбань як філософії, так і культури в цілому. Якими є норми відносно цієї проблеми, потрібно з'ясувати, щоб об'єднати зв'язок інтересів життєвого світу з теоретичним пізнанням, в тому числі і філософським. Дискусія відносно змісту освіченого габітусу – чи він є лише середовищем існування практичних інтересів, чи включає інтерес до герменевтичних наук та філософії, бачиться засновниками комунікативної теорії (9, с.335) як прояв дискурсивності, можливість критики замість ідеологічного тиску на освічений габітус. Їх точка зору – те, що було догматично усунуте, реконструюється в діалозі.

Діалогічність, її типи відносно різних інтересів, повинна мати розвинуту тематику, аж до філософської тематики, що демонструє взаємозв'язок філософії з культурним потенціалом освіченого габітусу, наявність критики в середовищі учасників діалогу. Коло тем та якість критики, котра зумовлена раціональною культурою на підставі освіти, участь філософії у формуванні змістовного діалогу, конструктивної критики є проявом суто філософської культури, її зв'язку із сьогоденням на підставі рефлексії над традиціями. Онауковлений габітус формує свою філософію, як і кожна культура лишає по собі раціональне, переосмислює надбання людства. Методологія освоєння надбань - завдання сучасної філософії, питання комунікативної парадигми.

Методологічна цінність тези Ю.Хабермаса про єдність пізнання та інтересу (6) полягає у визначенні ролі інтересу для можливості пізнання як процесу на основі сталого інтересу, постійного щодо цього виду діяльності людини. Інтерес до проблем, що виникають в зв'язку з потребою людства у виживанні (регулятивність виживання), відрізняється від простого зв'язку інтересу з пізнанням. нині прирівняного до дозвільного інтересу. Домінування практичних інтересів повинно бути відрефлексоване, узгоджене з духовними потребами на рівні подолання "комунікативної інфляції" (10, с.4).

Подолання духовної спустошеності у креативній співпраці на основі неантагоністичного співробітництва означає, що повинен мати місце процес подолання конфліктів, які виникають у творчому процесі в добу конкуренції відносно оцінки результатів творчого процесу, в тому числі і практичної оцінки.

Теоретичні інтереси науковця більше співпадають із загальною направленістю інформаційного суспільства завдяки підкореності регулятиву істини. Наукове походження інформації, загальна закономірність виникнення NBIC- парадигми схожа за еволюцією складності з інтенціональним розвитком науки, є наслідком перетворення науки в регулятивний процес суспільства. В той же час виникає комунікативна інфляція, котра призводить до заміни духовних інтересів діловими. На культурний розвиток має бути час, що несумірне з темпами розвитку суспільного життя. Виродження культурних інтересів несе в собі небезпеку не тільки комунікативної, але і світоглядної інфляції, спустошення життєвого світу, його, як наслідок, обмеженість. Подолання на рівні самоідентифікації комунікативної інфляції можливе на рівні виховання в собі небайдужого ставлення до культурних надбань людства.

Загалом, позиція спостерігача по відношенню до культури і до науки повинна бути подолана як необхідність виховання творчого начала людини. потребуючого інформації. якісно наповнюючої творчий процес необхідними враженнями.

Фундаментальні інтереси (11,с.183) з'являються тоді, коли фундаментальні теорії утворюють парадигму пізнання. Вони підкорюють не тільки масив знань загальній концепції знання, але і направляють інтереси та пізнання в конкретне русло. Конкретизація інтересів пізнаючого в бік вироблення ідей, котрі відповідають загальній концепції пізнавального процесу, є характеристикою особливостей сучасної науки. Що ж до філософії, то конкретизація пізнавальних інтересів філософа повинна бути підкорена і комунікативній парадигмі. Факт наявності комунікації зобов'язує філософію до розвитку екстерналістського напрямку, що є відображенням комунікативного потенціалу набутих знань. Тобто, пошук співрозмовника може для філософії увінчатися успіхом при наявності направленості на комунікацію, враховуючи різні напрямки розвитку суспільної свідомості.

Фундаментальним є для філософії інтерес до складної парадигми NBIC і всього направленою на евристичний потенціал цієї парадигми творчого процесу. Креативні здібності щодо цієї складної парадигми спрямовані на розробку тези про поліпарадгмальність свідомості (12,с.18) та фундаментально направлені на інтерес до співвіднесення культури із новітніми здобутками науки, котрі переключають мислення з традиційних зв'язків на несумірні з ними процеси наукової організації та систематизації.

Регулятивність системи (13,с.124), нині переростає у полісистемність на основі систем цілераціональної дії (раціональність породжує дії, котрі ієрархічно впорядковані стосовно

мети), і цей процес потребує методологічної рефлексії над системами у Ідеальній Комунікативній Спільноті для впорядкування та прогнозування можливостей перетворення Ідеальної Комунікативної Спільноти на Реальну Комунікативну Спільноту, зокрема, прогнозування інтересів ІКС, можливості комунікативної інфляції щодо сталих інтересів спільноти, сталих цінностей людства, подолання простої цікавості до культури та формування творчого начала людини в Ідеальній Комунікативній спільноті є тими проблемами, якими повинна перейматися філософія. Небайдуже ставлення є основою ціннісних порядків, що також мають бути відрефлексовані філософією. Філософське питання якості інтересів, їх направленості на творчість, як наукову, так і культурну, цінність творчості має бути зафіксована у наукових розробках стосовно проблематики інтересу. В цьому автор бачить майбутній аспект комунікативної теорії, достатньо значимий, щоб максимально приділити йому увагу.

Цікавою є ця проблематика і з точки зору методології науки, бо встановлення норм щодо наукових інтересів містить в собі рефлексію над ціннісними порядками, Призводить до їх раціоналізації на рівні комунікативної теорії. Ціннісні порядки, як колективний вияв ставлення людини до набутоків, - і власних, і суспільних, і надбань людства в цілому – формується лише за наявності філософської культури. Науковий підхід до цінностей неминує призводить до подолання простої цікавості на користь творчості, котра пов'язана з діловим інтересом (креативність діяльності), та з культурним началом самоідентифікації, котра становить якісну основу творчості, її направленості в науці щодо фундаментальних ідей, а в культурі пов'язана з інтерпретацією шедеврів. Відсутність високих стандартів творчості є причиною відсутності філософської рефлексії над ціннісними порядками, і створення та актуалізація їх можлива лише за наявності культури інтересів в цілому, вибірковості цінностей, котра має обговорюватися та прийматися як стандарти життя.

Тобто, повертаючись до проблем комунікативної теорії, зміст життєвого світу має бути відрефлексований філософією з виробленням культурних стандартів, з урахуванням філософського питання інтересу (предмет інтересу).

Життєвий світ містить світоглядну складову, котра становить основу комунікації між двома (чи більше) співбесідниками, та є підставою для порозуміння. Проблема порозуміння одним одного на підставі розбіжностей життєвого світу долається лише формуванням загальної культури розмови, що створює атмосферу пошуку спільних точок світогляду та життєвого світу, узагальнює направленість на консенсус.

Консенсус щодо філософських інтересів містить як задоволення цікавості, так і самоідентифікаційну складову, направлену на збіг пізнання та інтересів, задоволення пізнавального інтересу внаслідок цікавого спілкування.

ВИСНОВКИ.

Отже, інтереси людини обумовлюють її ставлення до життя, культури. визначають цінності не тільки окремої людини, але і суспільства в цілому, разом із ставленням до загальнолюдських цінностей (наука, віра, культура, мораль і таке інше).

Рефлексія над інтересами призводить до оцінки самоідентифікації людини, переосмислення як власних, так і суспільних надбань, ціннісних порядків (14,С.190).

Подолання комунікативної інфляції в процесі становлення інтересу до культури. ставлення до набутоків наукового та технічного прогресу на рівні якості спілкування - взаємопов'язані явища сьогодення. Вони мають бути відображені теорією комунікації, становлять джерело її розвитку, встановлюють відрефлексовані зв'язки між інтеракцією та системами цілераціональної дії, котрі складають поле діяльності людини в сучасному суспільстві. (15.С.23).

ЛІТЕРАТУРА

1. Хабермас .Ю. Техника и наука как идеология. / Познание и интерес. (с.167-191). М.: Праксис, 2007. - 203с.

2. Г.С.Батищев. Особенности культуры глубинного общения./ Диалектика общения. М.: ИФ АН СССР,1987.С.4-51.
3. Див. 1,с.185.
4. Див.1,с.188.
5. Див.1,с.188.
6. Див.1,с.167.
7. Хабермас Ю. Моральное сознание и коммуникативное действие. СПб,2001 - 380 с.
8. Див.1,с.167.
9. Апель К.-О. Трансформация философии. М.: Логос, 2001 – 340с.
10. Див2,с.4.
11. Див.1,с.183.
12. Див.2, с.18.
13. Шеллинг Ф. Ранние философские произведения. СПб: «Алетейя»,2000 -434с.
14. Див.1,с.190.
15. Хабермас Ю. Теорія комунікативної дії. Другий проміжний розгляд: система та життєвий світ. Черкаси, РАТІО, 2002. – с.23.